

STUDIA I ARTYKUŁY

Mateusz Nowikiewicz

<https://orcid.org/0000-0002-9245-0839>

Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

Nowa Administracja na rubieży cesarstwa – reformy wojskowe w chińskiej prowincji Yunnan w latach 1901–1911

Abstrakt: Celem artykułu jest nakreślenie zagadnienia reform wojskowych w chińskiej prowincji Yunnan w ostatniej dekadzie panowania dynastii Qing (1901–1911). Analizie poddano zarówno proces formowania 19 Dywizji Nowej Armii, jak i poczynania kolejnych gubernatorów generalnych Yunnan oraz Guizhou w obszarze obronności prowincji.

Słowa kluczowe: Nowa Armia, Xiliang, Li Jingxi, prowincja Yunnan, dynastia Qing, rewolucja *Xinhai*.

Abstract: The article aims to outline the question of military reforms in the Chinese province of Yunnan in the last decade of the Qing Dynasty (1901–1911). It analyses the process of forming the 19th Division of the New Army and the actions of successive governors-general of Yunnan and Guizhou provinces in local defence.

Key words: New Army, Xiliang, Li Jingxi, Yunnan province, Qing dynasty, *Xinhai* Revolution.

U progu XX w. dumne niegdyś cesarstwo dynastii Qing zdawało się staczać w otchłań upadku. Latem 1900 r. – zaledwie kilka lat po doznaniu upokarzającej klęski z rąk wojsk japońskich – na północne i północno-wschodnie Chiny spadła inwazja koalicji zamorskich mocarstw, będąca rezultatem działalności millenarystycznego ruchu Milicji Zjednoczonych w Powinności (tzw. bokserów). Rządzący Państwem Środka Mandżurowie, uznawszy wówczas konieczność zaprowadzenia w kraju szerokich reform instytucjonalnych

oraz politycznych, nadali dotychczasowym lokalnym inicjatywom prawdziwie ogólnokrajowy zasięg. Na przestrzeni zaledwie dekady, pomiędzy ogłoszeniem w 1901 r. serii reformatorskich w treści edyktów a wybuchem rewolucji *Xinhai* (10 X 1911 r.), władze centralne oraz prowincjonalne podjęły się – w ramach tzw. Nowej Administracji (*xinzheng*) – ambitnego zadania podźwignięcia kraju ze stanu bodajże bezprecedensowego upadku. I choć nie brakowało niepochlebnych komentarzy, skrzętnie wypunktowujących rozmaite niedociągnięcia ze strony władz chińskich, większość tzw. chińskich speców (*China Hands*) nadal była pod dużym wrażeniem efektów wysiłków podejmowanych w wielu dziedzinach przez Pekin oraz poszczególnych gubernatorów. Jeden z pierwszych zachodnich kronikarzy rewolucji *Xinhai*, Percy Horace Kent posunął się wręcz do konkluzji, że „na fundamentach, które zostały w ten sposób położone [tj. w ramach tychże reform – M.N.] mógł zostać wzniesiony gmach nowoczesnego państwa”. Natomiast gdyby nie błędy i zaniechania ze strony regenta Zaifenga – od końca 1908 r. *de facto* sprawującego ster rządów w imieniu młodocianego Puyi – w Chinach „nie byłoby rewolucji”¹.

Niewątpliwie najbardziej rozpoznawalny symptom przebudzenia Chin w ostatnich latach panowania dynastii Qing stanowiło powołanie nowoczesnej armii, w pełni wyposażonej oraz wyszkolonej według zachodnich standardów. W pierwszej dekadzie XX w. administracje prowincjonalne, przy niekiedy wydatnym wsparciu ze strony Pekinu, podjęły kroki na rzecz powołania lokalnych zreformowanych sił lądowych, znanych pod nazwą Nowa Armia (*xinjun*). Jednak efekty końcowe tych działań prezentowały (w zależności od regionu cesarstwa) bardzo nierówny poziom. Na ten stan rzeczy złożyły się rozmaite czynniki natury personalnej, finansowej czy nawet geograficznej.

Wskazane tutaj względy szczególnie mocno zaważyły na kierunku oraz ostatecznym rezultacie reform wojskowych przedsięwziętych na początku XX w. na terenie Yunnanu. Ta górzysta prowincja, położona na południowo-zachodniej rubieży cesarstwa dynastii Qing, była – ze względu na swe położenie geograficzne – w istocie częściowo odizolowana od reszty kraju. Stosunkowo późna zaś, bo przypadająca dopiero na czasy panowania dynastii Yuan oraz Ming, integracja polityczna Yunnanu z resztą Chin właściwych w niemałej mierze zaważyła na stosunkowo płytkiej penetracji jego interioru przez cesarski aparat biurokratyczny. U schyłku panowania dynastii Qing znaczący odsetek ludności – i to pomimo stałego napływu Chińczyków Han – nadal stanowiły ludy posługujące się językami birmańsko-tybetańskimi i tajskimi². Sprawne zarządzanie tym tak bardzo zróżnicowanym etnicznie oraz kulturowo zakątkiem cesarstwa wymagało zatem od cesarskich oficjeli nie lada umiejętności

¹ Oba cytaty pochodzą z: P.H. Kent, *The Passing of the Manchus*, London 1912, s. 41.

² C.D. Bruce, *The Provinces of China, Together with a History of the First Year of H.I.M. Hsuan Tung, and an Account of the Government of China*, Shanghai 1910, s. 90.

oraz doświadczenia. Stąd zrozumiałe jest, że wybitnie nieumiejętne metody władz mandżurskich w radzeniu sobie z istniejącymi w prowincji napięciami o podłożu religijnym i ekonomicznym doprowadziły w 1856 r. do wybuchu powstania na obszarze prowincji. Na opanowanych terenach insurencji utworzyli tzw. Państwo Uspokojonego Południa (*Pingnan Guo*)³. Pekin – zaabsorbowany wówczas zmaganiem z tajpingami oraz siłami anglo-francuskimi (w ramach II wojny opiumowej), a także dławieniem rozlicznych wystąpień antyrządowych w pozostałych prowincjach – był w stanie odzyskać pełną kontrolę nad Yunnanem dopiero w 1873 r.

Nie oznaczało to końca zmartwień dla władz centralnych, bowiem w następnych latach na horyzoncie zaczęło wyrastać nowe zagrożenie dla niepodzielnych rządów dynastii Qing nad Yunnanem. W 1885 r. Brytyjczycy zakończyli podbój Birmy, której północno-zachodnia rubież stała się odtąd granicą Indii Brytyjskich ze wspomnianą prowincją. W tym samym roku, na mocy postanowień traktatu w Tianjinie (kończącego wojnę francusko-chińską), trójkolorowa flaga Republiki Francuskiej załopotowała nad Tonkinem oraz Annamem. Długotrwała koncentracja Pekinu na obronie prowincji nadmorskich skutkowałą proporcjonalnym spadkiem wysiłków na rzecz należytego zabezpieczenia jego stanu posiadania na południowym zachodzie kraju. Do zasadniczych zmian w tej materii doszło dopiero na fali wszechstronnych reform towarzyszących okresowi Nowej Administracji.

Gdy u progu XX w. w północnych Chinach oraz w dolinie Jangcy kładzione były fundamenty pod przystający do zachodnich standardów system organizacji wojskowej, stan obronności w prowincji Yunnan budził raczej skojarzenia ze swoistym skansenem dawnej wojskowości chińskiej. Spostrzeżenia na temat yunnańskich żołnierzy i ich metod walki, poczynione w 1900 r. przez brytyjskich obserwatorów wojskowych, nie różniły się zasadniczo od tych, które można odnaleźć w relacjach z okresu wojen opiumowych. Ich dowódcy w przeważającej części nie odznaczały się szczególną troską o potrzeby swoich podkomendnych ani też o poziom ich wykształcenia. Miesięczny żołd, jeśli nie trafił uprzednio do kieszeni nieuczciwych przełożonych, był tak niski, że żołnierze, aby przeżyć, musieli regularnie dorabiać na boku. Jednocześnie całość sił wojskowych została rozproszona w niewielkich garnizonach po całej prowincji⁴. Powyższy

³ Szerzej o genezie i przebiegu tego powstania zob. D.G. Atwill, *The Chinese Sultanate. Islam, Ethnicity, and the Panthay Rebellion in Southwest China, 1856–1873*, Stanford 2005; Wang Shuhuai, *Xian Tong Yunnan huimin bianluan* [Muzułmańska zawierucha w Yunnanie podczas panowania Xianfenga i Tongzhi], Taipei 1968.

⁴ The National Archives, Kew (dalej: TNA), War Office 106/71, B. Holloway, Note on a British Advance into Yün-nan, Simla 1900, s. 11–17. Opisy armii chińskiej z połowy XIX w. zob. S. Williams, *The Middle Kingdom*, t. I, New York 1848, s. 161; J. Davis, *China, During the War and Since the Peace*, t. I, London 1852, s. 60–77. O stanie wojskowości chińskiej w Yunnanie na przełomie XIX i XX w. zob. Wen Gongzhi, *Zuijin sanshi nian Zhongguo junshi shi* [Wojskowa historia Chin na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat], wyd. 2, Taipei

stan rzeczy, choć praktycznie uniemożliwiał prowadzenie skoordynowanych działań wojennych, skutecznie zapobiegał wykształceniu się siły zbrojnej, która byłaby w stanie realnie zagrozić panującemu porządkowi politycznemu.

Po ogłoszeniu serii edyktów reformatorskich z przełomu sierpnia i września 1901 r. kolejni gubernatorzy generalni Yun-Gui (prowincje Yunnan i Guizhou) nie uczynili niemal nic, aby w fundamentalny sposób zmienić dotychczasowy stan rzeczy, zadowolając się jedynie powierzchowną reorganizacją sił znajdujących się pod ich jurysdykcją. Podczas rządów Ding Zhenduo nad prowincjami Yunnan oraz Guizhou (1902–1906) sformowano z dotychczas istniejących garnizonów Zielonej Flagi (*Lüying*)⁵ dwa pułki piechoty oraz jeden dywizjon artylerii⁶. W rzeczywistości działania te sprowadzały się niemal wyłącznie do nadania nowej nomenklatury istniejącym już jednostkom. Poza tym w latach 1903–1905 wysłano łącznie 40 Yunnańczyków do nauki w japońskiej Szkole Oficerskiej Sił Lądowych (*Rikugun Shikan Gakkō*). Jako że w tym czasie lokalny system edukacji wojskowej wciąż znajdował się *in statu nascendi*, musiano poluzować regulacje dotyczące zasad naboru i zgodzić się na dopuszczenie 18 absolwentów szkoły średniej w Kunmingu do rządowego programu stypendialnego⁷.

Od przełomu 1906 i 1907 r. sytuacja w prowincji zaczęła ulegać pewnym zmianom. Wówczas nowy (nominalny) gubernator generalny regionu Yun-Gui Cen Chunxuan otrzymał pozwolenie Pekinu na wysłanie do Yunnanu jednego batalionu żołnierzy, wyselekcjonowanych uprzednio z szeregów kantońskiej (prowincja Guangdong) brygady mieszanej⁸. Jednak już w marcu 1907 r.

1962, s. 372; India Office Record, L/P&S/20/65, A. Wingate, A Short Account of a Journey in Yün-nan. From 8th February to 8th April 1899, Simla 1900; ibidem, L/P&S/20/178, L. Fraser, Military Report on Yün-nan, Simla 1902; Xue Zhiqing, *Cong lüying dao xinjun: wan Qing Yunnan zhufang bingzhi fazhan shulun* [Od Zielonej Flagi do Nowej Armii: omówienie rozwoju systemu wojskowego służby garnizonowej w Yunnanie w schyłkowym okresie panowania dynastii Qing], „Hubei Minzu Xueyuan Xuebao” [„Czasopismo Akademickie Uniwersytetu Narodowości Prowincji Hubei”] 2016, t. XXXIV, nr 5, s. 40–45.

⁵ Formacja stanowiąca (obok zmilitaryzowanego stanu chorągwianych) główny filar wojsk lądowych cesarstwa Qingów. Jej żołnierze wypełniali szereg zadań o charakterze porządkowym, na czas wojny zaś wcielano ich do szeregów sił ekspedycyjnych. Luo Ergang, *Lüying bingzhi* [Kronika Wojskowa Zielonej Flagi], wyd. 2, Beijing 1984; K. Gawlikowski, *Chiny wobec Europy. Reformy wojskowe XIX wieku*, Wrocław 1979, s. 55–57.

⁶ *Yun Gui zongdu Ding Zhenduo zou, Guangxu sanshiyi nian* [Memoriał gubernatora generalnego Yunnanu i Guizhou Ding Zhenguo, 31. rok ery panowania Guangxu], w: *Qingmo xinjun bianlian yange* [Historia formowania Nowej Armii w końcowym okresie dynastii Qing], zebrał i oprac. Zhongguo Shehui Kexueyuan Jindai Shi Yanjiusuo, Beijing 1978, s. 267; *Ding Zhenduo zou, Guangxu sanshi'er nian er yue ershiba ri* [Memoriał Ding Zhenduo, 32. rok ery panowania Guangxu, 28. dzień 2. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 267.

⁷ D.S. Sutton, *Provincial Militarism and the Chinese Republic. The Yunnan Army, 1905–25*, Ann Arbor 1980, s. 14.

⁸ *Cen Chunxuan zou, Guangxu sanshi'er nian ba yue* [Memoriał Cen Chunxuana, 32. rok ery panowania Guangxu, 16. dzień 8. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 269.

przeniesiono go na służbę w sąsiednim Sichuanie. Jego następcą został mongolski chorągwiany Xiliang. Dopiero w ciągu następnych niespełna dwóch lat, przypadających na jego rządy w Kunmingu, podjęto pierwsze realne działania na rzecz powołania Nowej Armii w tym zakątku cesarstwa.

Nowy kierownik administracji cesarskiej w Yunnanie oraz sąsiednim Guizhou nie krył swego niezadowolenia z powodu mizernych rezultatów dotychczasowych reform wojskowych na terenie prowincji. W stołecznym Kunmingu stacjonował wówczas 1 i 3 Batalion z 1 Pułku Piechoty (pp), 1 Batalion z 2 pp oraz jeden dywizjon artylerii (jeszcze jeden, rozwiązany w 1907 r., stacjonował w Lin'an i Mengzi). Z powodu braku środków pieniężnych nadal nie wzniesiono nowoczesnego kompleksu koszarowego w mieście. Stąd żołnierzy musiano kwaterować na każdej dostępnej przestrzeni, tj. w budynkach użyteczności publicznej, przy bramach miejskich oraz w miejscowych świątyniach. Pozysskanie nowych środków pieniężnych drogą rozpuszczania starszych formacji wojskowych, wobec konieczności utrzymania elementarnego choćby porządku na terenie całej prowincji, nie wchodziło w ogóle w grę. Na domiar złego dyscyplina w szeregach była niemal zerowa. Sam Xiliang zauważył z nieskrywanym zdumieniem, że stoczyła się ona do niższego poziomu, niż miało to miejsce w szeregach, zazwyczaj niegrzeszących karnością, oddziałów Zielonej Flagi⁹. Wtórował mu rezydujący w Kunmingu brytyjski konsul generalny William Henry Wilkinson, który w raporcie wywiadowczym z lutego 1907 r. odnotował, że żołnierze Nowej Armii z kunmińskiego garnizonu odznaczałi się jeszcze większą niechlujnością oraz niezdyscyplinowaniem niż w czasach sprzed prób wprowadzenia reform wojskowych na terenie prowincji¹⁰.

Spośród pozostałych jednostek Nowej Armii w Yunnanie dwa bataliony stacjonowały na południu prowincji, rozproszone drobnymi garnizonami wzdłuż wybudowanego do tej pory przez Francuzów chińskiego odcinka linii kolejowej Hajfong–Kunming. Z kolei 3 Batalion 2 pp, sformowany w prefekturze Guangnan (południowo-zachodni Yunnan), nigdy nie został skierowany do stołecznego Kunmingu i niebawem skreślono go ze stanu prowincjonalnej Nowej Armii. W jego miejsce Xiliang, w oparciu o miejscowy zaciąg, planował sformować nowy batalion piechoty¹¹. Ubytki w szeregach zostały ponadto

⁹ *Yun Gui zongdu Xiliang zou, Guangxu sanshisan nian* [Memoriał gubernatora generalnego Yunnanu i Guizhou Xilianga, 33. rok ery panowania Guangxu], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 269.

¹⁰ TNA, Foreign Office (dalej: FO), 371/226/10978, No. 2, Wilkinson do Greya, 16 II 1907, Enclosure No. 1, s. 4; ibidem, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 9.

¹¹ *Yun Gui zongdu Xiliang zou, Guangxu sanshisan nian...*, s. 269; *Dian sheng gaibian lujun chouban dagai ji chou xiang bu fu qingxing zhe* [Ogólny zarys przygotowań poczynionych w reorganizowaniu Nowej Armii w prowincji Yunnan oraz problemy z pozyskaniem środków finansowych], w: *Xiliang Yigao. Zougao* [Manuskrypty pozostawione przez Xilianga. Manuskrypty memoriałów], zebrał i oprac. Zhongguo Shehui Kexueyuan Lishi Yanjiuisuo Di San Suo, t. II, Beijing 1959, juan 6, s. 704, 706.

uzupełnione przez dwa bataliony piechoty, przerzucone na teren Yunnanu na przełomie 1906 i 1907 r. Pierwszy, jak już wspomniano, sprowadził z Guangdongu Cen Chunxuan. Drugi zaś przybył z sąsiedniego Sichuanu wraz Xiliangiem (ponad 400 oficerów i żołnierzy)¹². Żołnierzy z tego oddziału skierowano do służby wartowniczej przy siedzibie gubernatora generalnego oraz bramach miejskich Kunmingu¹³.

Xiliang od początku służby w Yunnanie podjął energiczne działania na rzecz podniesienia potencjału obronnego tej prowincji. W pierwszej kolejności ów mongolski reformator zabrał się za wyplenienie korupcji ze struktur prowincjonalnej administracji wojskowej i podniesienie dyscypliny w szeregach wojska. W tym celu zarządził przegląd wszystkich jednostek Nowej Armii na terenie prowincji. W dwóch batalionach sytuacja była tak zła, że ściągnęła na dowodzących nimi oficerów karę śmierci¹⁴. Obaj jako protegowani Ding Zhenduo, który także okazał się skorumpowanym urzędnikiem, przez długi czas żyli w złudnym poczuciu nietykalności¹⁵. Bezpośredni zwierzchnik obu skorumpowanych urzędników, w ramach kary za brak czujności, również pożegnał się ze swoim stanowiskiem. W szeregach dwóch kolejnych batalionów też wykryto liczne zaniedbania. W tym wypadku obaj dowódcy zostali zwolnieni, a następnie zesłani do Xinjiangu¹⁶. Xiliang zapoznawszy się z treścią raportów z przeglądu tych jednostek, uznał je za niemal kompletnie pozbawione wyszkolenia i jedynie konieczność zapewnienia jakiegokolwiek ochrony na obszarach, przez które przebiegała linia kolejowa, powstrzymała go przed zarządzeniem rozwiązania obu batalionów. Niemniej zostały one skreślone ze stanu yunnańskiej Nowej Armii i – po odsianiu z szeregów najgorszych elementów – przemianowane na Oddziały Obrony Terytorialnej (*xunfangdui*)¹⁷. Karząca ręka Xilianga dosięgła także muzułmańskiego oficera Ma Tianxuana,

¹² *Dian sheng ying ban shiyi dagai qingxing zhe* [Ogólny stan kwestii, z którymi trzeba uporać się w prowincji Yunnan], w: *Xiliang Yigao. Zougao...*, juan 6, s. 662; *Chuan Dian bianwu dachen huli Sichuan zongdu Zhao Erfeng zou, Guangxu sanshisan nian, jiu yue chuyi ri* [Memoriał cesarskiego komisarza ds. pogranicza Sichuanu z Yunnanem i tymczasowego gubernatora generalnego Sichuanu Zhao Erfenga, 33. rok ery panowania Guangxu, 1. dzień 9. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 261.

¹³ TNA, FO, 371/220/33089, No. 15, Wilkinson do Greya, 20 VIII 1907, Enclosure No. 1, s. 4; ibidem, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 5.

¹⁴ *Dian sheng yingwu feichi chaming tanyong buzhi jiangling qing zhi fenbie chengchu zhe* [Prośba o wystosowanie edyktu z osobna karzącego zaniedbujących obowiązki dowódców w prowincji Yunnan, którym udowodniono niekompetencję], w: *Xiliang Yigao. Zougao...*, t. II, juan 6, s. 681–682.

¹⁵ TNA, FO, 371/220/33089, No. 15, Wilkinson do Greya, 20 VIII 1907, Enclosure No. 1, s. 1–3; ibidem, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 9.

¹⁶ *Dian sheng gaibian lujun chouban dagai ji chou xiang bu fu qingxing zhe...*, juan 6, s. 704.

¹⁷ Oddziały powołane do utrzymywania porządku publicznego w rozległym interiorze kraju. Na czas wojny miały pełnić służbę na tyłach frontu i – w razie braku przeszkolonych rezerwistów – stanowić źródło uzupełnień dla sił Nowej Armii.

który dowodził garnizorem Zielonej Flagi w stołecznym Kunmingu. Również i tutaj powodem do aresztowania były poważne nieprawidłowości, których doszukano się w rejestrze finansów oddziałów pod jego komendą. Mimo apeli jego następcy o wymierzenie Ma Tianxuanowi lekkiej kary, Xiliang postawił na swoim i – obok zwolnienia z dotychczas pełnionego stanowiska – obłożył go grzywną w wysokości 10 tys. taeli oraz skierował do służby karnej na cesarskich traktach pocztowych¹⁸.

Oprócz walki z rozmaitymi nadużyciami ze strony swoich podwładnych Xiliang kładł duży nacisk na rozwój edukacji wojskowej. Nim z Japonii zaczęli powracać pierwsi yunnańscy posiadacze dyplomu ukończenia tokijskiej akademii oficerskiej, w prowincji wciąż nie było prawie żadnych wykwalifikowanych kadr, którym można by powierzyć niełatwe zadanie gruntownej reformy lokalnego systemu obronności¹⁹. W tym celu Xiliang sprowadził z Sichuanu niewielką liczebnie grupę oficerów mających za sobą edukację w nowoczesnych szkołach wojskowych. Wśród nich wiodącą rolę odgrywał pochodzący z Hubei absolwent przygotowawczej szkoły wojskowej w Wuchangu – Chen Yi. Wcześniej pełnił on funkcję wicedyrektora szkoły wojskowej pierwszego stopnia w Chengdu (prowincja Sichuan). Po przybyciu do Kunmingu otrzymał dowództwo nad wszystkimi siłami Nowej Armii na terenie prowincji²⁰.

Dzięki wysiłkom Xilianga pod koniec 1907 r. kunmińska szkoła wojskowa mieściła w swych murach aż 200 słuchaczy podzielonych na dwie klasy²¹. Nauka w niej, podobnie jak w pozostałych prowincjach cesarstwa, była nieodpłatna. Niemniej władze szkoły zarządziły, prawdopodobnie celem zmotywowania swych podopiecznych do wytężonej nauki, że zaprzestanie jej pociągnie za sobą obowiązek pokrycia wszystkich kosztów wyłożonych przez

¹⁸ TNA, FO, 371/220/33089, No. 15, Wilkinson do Greya, 20 VIII 1907, Enclosure No. 1, s. 3–4.

¹⁹ Jeśli wierzyć doniesieniom francuskich obserwatorów z października 1906 r., absolwenci szkoły wojskowej w Kunmingu przejawiali „bardzo ograniczoną wartość i jako tacy nie byłiby zdolni do wydawania rozkazów podczas walki”. Cyt. za: ibidem, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 1.

²⁰ Dowództwo nad 1 pp Xiliang powierzył absolwentowi *Rikugun Shikan Gakkō* Zhangowi Yi. Pozostali czolowi oficerowie tej jednostki pochodzili w przeważającej większości z przygotowawczej szkoły wojskowej w Sichuanie. R.V. Des Forges, *Hsi-liang and the Chinese National Revolution*, New Haven 1973, s. 92–93; Zhang Zhonglei, *Qingmo minchu Sichuan de junshi xuetang ji chuanjun paixi* [Szkoły wojskowe w Sichuanie i klika wojskowa armii sycuańskiej pod koniec panowania dynastii Qing i w pierwszych latach republiki], w: *Xinhai Geming Huiyilu* [Zapis wspomnień z rewolucji *Xinhai*], red. Zhongguo Renmin Zhengzhi Xieshang Huiyi Quanguo Weiyuanhui Wenshi Ziliao Yanjiu Weiyuanhui, t. III, Beijing 1962, s. 347–348; Pan Chong, *Xiliang yu Qingmo Yunnan xinjun bianlian* [Xiliang a formowanie Nowej Armii w Yunnanie w końcowym okresie panowania dynastii Qing], „Junshi Lishi Yanjiu” [„Studia z Historii Wojskowości”] 2016, t. XXX, nr 3, s. 80.

²¹ *Yunnan quan sheng caizheng shuoming shu* [Objaśnienie finansów całej prowincji Yunnan], red. Qingli Caizhengju, Kunming 1910, juan 9, *junzheng fei* [wydatki na administrację wojskową], s. 28.

szkołę na dotychczasowe kształcenie takiej osoby²². Nauczane przedmioty nie różniły się od tych, które wykładano w pozostałych tego rodzaju placówkach edukacyjnych w całym kraju²³. Różnice w tej materii sprowadzały się wyłącznie do nauczanych języków obcych, bowiem w tym wypadku decydującym czynnikiem była dostępność wykwalifikowanych kadr. Stąd dla yunnańskich aspirantów do służby w szeregach Nowej Armii przewidywano zajęcia z języków japońskiego i francuskiego.

Od końca września 1909 r. w Kunmingu funkcjonowała także tzw. szkoła wykładów z wojskowości (*jiangwutang*), tymczasowo dająca oficerom zreformowanego wojska w Yunnanie możliwość przejścia szkolenia sztabowego. Utworzono w niej trzy klasy, liczące łącznie 420 słuchaczy. Uczyli się w nich kolejno: niżsi stopniem oficerowie Nowej Armii, oficerowie prowincjonalnych Oddziałów Obrony Terytorialnej oraz absolwenci cywilnych szkół średnich. Dyrektorem tej szkoły był Gao Erdeng, którego potem zastąpił Li Genyuan²⁴. Obaj, podobnie jak zdecydowana większość kadry dydaktycznej tej szkoły, mieli za sobą naukę w *Rikugun Shikan Gakkō*. Wszyscy oni próbowali ponadto przeszczepić na rodzimy grunt panujący w szeregach armii japońskiej kult dyscypliny i oddania służbie. Jeden z jej słuchaczy wspominał po latach, że „każdego dnia, poza spaniem i porą jedzenia nie było ani chwili na odpoczynek. Co więcej, nawet w środku nocy często były ćwiczenia w ramach nadzwyczajnych zbiórek”²⁵.

W ciągu niecałego roku od objęcia władzy przez Xilianga restrukturyzacji uległy także lokalne zakłady zbrojeniowe w Kunmingu. Za czasów Ding Zhenduo produkowano tam karabiny piechoty (Gewehr M1871/84) oraz amunicję do nich. Te jednak odznaczały się bardzo niską jakością wykonania oraz odwrotnie proporcjonalną kosztochłonnością²⁶. Xiliang przyjął bardziej realistyczne podejście od swojego poprzednika i doszedł do wniosku, że o wiele tańszym rozwiązaniem będzie sprowadzanie karabinów zza granicy. Jednocześnie produkcja w lokalnych zakładach zbrojeniowych została ograniczona wyłącznie do amunicji przeznaczonej na bieżące potrzeby

²² TNA, FO, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 7.

²³ The National Archives and Records Administration (dalej: NARA), General Records of the Department of State, Numerical and Minor Files, 1906–1910 (dalej: GRDS NMF), 2106/2-5, H. Leonard, *The Chinese Army*, s. 255–256; Luo Ergang, *Wan Qing bingzhi* [Wojskowa kronika końcowego okresu dynastii Qing], t. V: *Junshi jiaoyu zhi* [Kronika edukacji wojskowej], wyd. 2, Beijing 1994, s. 68.

²⁴ Su An, Shi Sheng, *Yunnan lujun jiangwutang de gaikuang* [Podstawowe fakty o armijnej szkole wykładów z wojskowości w Yunnanie], w: *Yunnan Guizhou Xinhai Geming Ziliao* [Materiały o rewolucji Xinhai w Yunnanie i Guizhou], zebrał i oprac. Zhongguo Shehui Kexueyuan Lishi Yanjiusuo Di San Suo, Beijing 1959, s. 14–17.

²⁵ Cyt. za: Zhu Hongji, *Lujun di shijiu zhen ji Yunnan jiangwutang* [19 Dywizja Armii i szkoła wykładów z wojskowości w Yunnanie], w: *Xinhai Geming Huiyilu...*, t. III, s. 392.

²⁶ *Yunnan jiqi zhi zhaocao qingxing pian* [Stan produkcji w yunnańskich zakładach maszynowych], w: *Xiliang Yigao. Zougao...*, t. II, juan 6, s. 706–707.

wojska. Niebawem Xiliang zarządził budowę zmodernizowanego kompleksu koszarowego w stolicy prowincji²⁷ – fabryki produkującej skórzane elementy wyposażenia osobistego żołnierzy oraz nowoczesnego szpitala wojskowego przy garnizonie Nowej Armii w stolicy prowincji²⁸. Energiczne działania gubernatora zostały niebawem odnotowane przez zagranicznych obserwatorów. Pod koniec 1908 r. konsul brytyjski Ernest Colville Wilton donosił z Kunmingu, że władze prowincjonalne poświęcały więcej czasu oraz środków na powołanie jednostek zreformowanego wojska w tym zakątku cesarstwa niż na jakiegokolwiek inne programy reform w zachodnim duchu²⁹. Opinię tę podtrzymała kilka lat później amerykańska podróżniczka Elizabeth Kendall, która w 1911 r. miała okazję odwiedzić Kunming. Jak wówczas odnotowała, tym, co najbardziej rzucało się jej w oczy, był „nowy wojskowy nastrój, [...] [od którego] nie dało się po prostu uciec. [...] Wszędzie można było napotkać na maszerujących żołnierzy, plac ćwiczeń zaś był najbardziej ruchliwym miejscem w całym mieście”³⁰.

Rząd centralny, nieobojętny na sytuację panującą w Yunnanie, także wykazywał dużą troskę o obronność południowo-zachodniej rubieży cesarstwa. Znalazła ona swoje odbicie w treści edyktu z 29 VIII 1907 r. Na jego mocy polecano, aby w ciągu następnych pięciu lat na terenie Yunnanu zostały wystawione dwie dywizje Nowej Armii. W jego dalszej części Yikuang, będący wówczas naczelnym kontrolerem resortu sił lądowych (*Guanli lujunbu shiwu dachen*), tak pisał o konieczności wzmocnienia potencjału obronnego w Yunnanie:

Odnotaliśmy, że ta prowincja kontroluje południowo-zachodnie rubieże. Jest wielce wskazany, aby skoncentrowano znaczne siły wojskowe umożliwiające [jej] obronę. Obecnie sformowano jedną brygadę piechoty oraz dwa dywizjony artylerii. W przeciągu następnych pięciu lat należy przygotować środki pieniężne [oraz] wyszkolić nowych żołnierzy, tak aby w wyznaczonym czasie wystawiony został [ich] pełny etat osobowy³¹.

²⁷ Cui Xiangkui zhi lujunbu dian, Xuantong yuan nian zheng yue shiyi ri [Telegram Cui Xiangkuia do Ministerstwa Sił Lądowych, 1. rok ery panowania Xuantonga, 11. dzień 1. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 271; TNA, FO, 371/634/8099, No. 1, Wilton do Jordana, 9 I 1909, Enclosure No. 1, s. 9; ibidem, 371/634/43217, No. 21, Wilton do Greya, 9 X 1909, Enclosure No. 2, s. 2; ibidem, 371/873/33944, No. 16, O'Brien-Butler do Greya, 13 VIII 1910, Enclosure No. 1, s. 1.

²⁸ TNA, FO, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 3, 4.

²⁹ Ibidem, 371/634/8099, No. 1, Wilton do Jordana, 9 I 1909, Enclosure No. 1, s. 17–18.

³⁰ E. Kendall, *A Wayfarer in China. Impressions of a Trip Across West China and Mongolia*, Boston 1913, s. 27. Zob. też: TNA, FO, 371/1088/10197, J. Brown, Trade and Resources in the Province of Yunnan in Western China, s. 40; E.J. Dingle, *Across China on Foot*, New York 1911, s. 212, 417.

³¹ Cyt. za: „Dongfang Zazhi” [„Magazyn Wschodu”] 1907, t. IV, nr 10, *junshi* [sprawy wojskowe], s. 94.

We wrześniu 1909 r. garnizon Nowej Armii w Kunmingu stanowiły: dwa pułki piechoty (73 i 74), pułk artylerii, pułk kawalerii (niepełny), batalion saperów oraz kompania karabinów maszynowych. Ponadto w Lin'anie oraz Dali, położonych w południowej części Yunnanu, stacjonowały kolejne dwa pułki (kolejno: 75 i 76) piechoty. Zgodnie z poleceniem Pekinu wszystkie trzy dywizjony artylerii miały na wyposażeniu wyłącznie działa górskie. Decyzja ta była uwarunkowana górzystym charakterem prowincji oraz słabym stanem jej infrastruktury komunikacyjnej. Z tego samego powodu tabory dywizji polegały wyłącznie na transporcie jucznym. Według szacunków konsula brytyjskiego w Kunmingu jednostka liczyła wówczas ok. 8 tys. żołnierzy i oficerów³². Do końca tego roku władzom Yunnanu udało się wystawić jedną niepełną dywizję. Zgodnie z zaleceniami Ministerstwa Sił Lądowych (*Lujunbu*), do czasu przeprowadzenia przeglądu jednostki przez cesarskich inspektorów z Pekinu, miała ona funkcjonować w rządowej dokumentacji jako „tymczasowo sformowana” (*zanbian*) 19 Dywizja³³. Jako że aż do wybuchu rewolucji *Xinhai* do przeglądu jednostki nie doszło, powyższa nomenklatura nie uległa zmianie.

W lutym 1909 r. Xilianga na czele administracji regionu Yun-Gui zastąpił Li Jingxi. Tak jak jego poprzednik, utrzymywał on dotychczasowy kurs w zakresie reform wojskowych, jednak z powodu braku wystarczających środków finansowych poprzestał na doprowadzeniu 19 Dywizji do jej pełnego stanu osobowego oraz na podniesieniu jej poziomu wykształcenia³⁴. Nad dyscypliną w szeregach jednostki czuwał Cui Xiangkui. Ten absolwent dawnej przygotowawczej szkoły wojskowej w Tianjinie prędko wyrobił sobie wśród podkomendnych opinię służbisty, surowo karzącego za najdrobniejsze nawet przewinienia. W każdym razie Xiliang, któremu Cui zawdzięczał awans,

³² TNA, FO, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 1–4; *Cui Xiangkui zhi lujunbu dian, Xuantong yuan nian zheng yue shiyi ri...*, s. 271; *Buzhengshi huli Yun Gui zongdu Shen Bingkun zhi lujunbu dian, Xuantong yuan nian er yue chuyi ri* [Telegram Komisarza Administracji Prowincjonalnej i tymczasowego gubernatora generalnego Yunnanu oraz Guizhou Shen Bingkuna do Ministerstwa Sił Lądowych, 1. rok ery panowania Xuantonga, 1. dzień 2. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 272; *Cui Xiangkui zhi lujunbu dian, Xuantong yuan nian er yue chu qi ri* [Telegram Cui Xiangkuia do Ministerstwa Sił Lądowych, 1. rok ery panowania Xuantonga, 7. dzień 2. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 273; W. Clark, *Recent Reforms in Yunnan Province*, „China's Millions” 1910, t. XXXVI, nr 10, s. 118; E.J. Dingle, op. cit., s. 216.

³³ *Lujunbu zhi Xiliang dian, Xuantong yuan nian zheng yue chu er ri* [Telegram Ministerstwa Sił Lądowych do Xilianga, 1. rok ery panowania Xuantonga, 2. dzień 1. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 271. Zob też: *Yunnan quan sheng caizheng shuoming shu...*, juan 9, *junzheng fei*, s. 23–24; Li Hongxiang, *Zengbu Yunnan xinhai geming huiyilu* [Uzupełniając zapis wspomnień z rewolucji *Xinhai* w Yunnanie], w: *Xinhai Geming Huiyilu...*, t. VI, s. 151–154.

³⁴ TNA, FO, 371/873/33944, No. 16, O'Brien-Butler do Greya, 13 VIII 1910, Enclosure No. 1, s. 3. Pod koniec 1910 r. 19 Dywizja posiadała kompletne etaty osobowe w niemal wszystkich pododdziałach (za wyjątkiem pułku kawalerii). Ibidem, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 1.

uważał go za zdolnego organizatora, świadomego wyzwiań czekających go na tak odpowiedzialnym stanowisku³⁵.

Działania Xilianga oraz Li Jingxi w materii reform wojskowych doprowadziły także do istotnych zmian w składzie kadry oficerskiej w strukturach yunnańskiej Nowej Armii. W pierwszej połowie 1907 r. większość wciąż stanowili wojskowi, którzy uprzednio służyli w prowincjonalnych oddziałach Zielonej Flagi. Wraz ze stopniową rozbudową wojska brak wykwalifikowanych oficerów stawał się coraz bardziej odczuwalny. W odpowiedzi na memoriały słaane przez Xilianga do Pekinu Ministerstwo Sił Lądowych zgodziło się na skierowanie do Yunnanu grupy oficerów, którzy ukończyli naukę w szkołach wojskowych na terenie północnych Chin. W sierpniu 1908 r. polecono Cui Xiangkuowi, aby spośród absolwentów przyspieszonej szkoły wojskowej w Baoding (prowincja Zhili), oczekujących na pojawienie się wakatów w dywizjach Armii Północnego Oceanu (*Beiyang jun*), wybrał odpowiednich kandydatów do służby w Yunnanie³⁶. Po dwóch miesiącach udało mu się wyselekcjonować grupę liczącą nieco ponad 200 osób³⁷. Perspektywa wyjazdu na drugi kraniec ogromnego cesarstwa i tym samym trwałej separacji od rodzin sprawiła, że większość z nich nie chciała opuszczać północnych Chin³⁸. Zaś nieliczni, którzy zgodzili się na przydzielenie do służby w Yunnanie, prędko zaczęli traktować ją w kategoriach życia na zesłaniu. Nie tylko panował w nim odmienny niż w północnych Chinach klimat, inna była też kuchnia. Sami mieszkańcy tej odległej prowincji, spośród których znaczący odsetek nadal stanowili przedstawiciele niechińskich grup etnicznych, jawili się w oczach oficerów z północy jako zacofani i nieokrzesani. Niektórzy, nie mogąc znieść warunków życia w Yunnanie, próbowali nawet celowo dopuścić się rozmaitych aktów niesubordynacji, aby w ten czy inny sposób uwolnić się od uciążliwej służby³⁹.

Brak oficerów, którzy byliby skłonni do objęcia posad w szeregach Nowej Armii Yunnanu, skłonił władze prowincji do chętniejszego niż wcześniej

³⁵ Ibidem, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 6–7, 8–9. Zob. też: *Lujun dachen Yinchang zou, Xuantong san nian san yue chu san ri* [Memoriał ministra sił lądowych Yinchanga, 3. rok ery panowania Xuantonga, 3. dzień 3. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 273; TNA, FO, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 2.

³⁶ *Lujunbu zhi Xiliang dian, Guangxu sanshisi nian, qi yue shiba ri* [Telegram Ministerstwa Sił Lądowych do Xilianga, 34. rok ery panowania Guangxu, 18. dzień 7. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 270; *Lujunbu zhi Xiliang dian, Guangxu sanshisi nian qi yue ershiwu ri* [Telegram Ministerstwa Sił Lądowych do Xilianga, 34. rok ery panowania Guangxu, 25. dzień 7. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 271.

³⁷ *Lujunbu zhi Xiliang dian, Guangxu sanshisi nian, jiu yue ershiqi ri* [Telegram Ministerstwa Sił Lądowych do Xilianga, 34. rok ery panowania Guangxu, 27. dzień 9. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 271.

³⁸ D.S. Sutton, op. cit., s. 63.

³⁹ TNA, FO, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 7; ibidem, 371/859/1148, No. 482, Jordan do Greya, 22 XII 1909, Enclosure No. 1, s. 30.

przyjmowania w jej szeregach absolwentów lokalnych szkół wojskowych. W rezultacie pod koniec 1910 r. już połowa etatów oficerskich 19 Dywizji została obsadzona przez Yunnańczyków⁴⁰. Ponadto Shen Bingkun, na początku 1909 r. tymczasowo kierujący prowincjonalną administracją, podjął usilne starania na rzecz ściągnięcia z powrotem do Yunnanu stypendystów, którzy przez ostatnie kilka lat uczyli się w tokijskiej akademii oficerskiej. Jako pierwszy zwerbowany został Li Genyuan, który na początku 1909 r. odbywał staż w 15 pp w Aomori, więczący kilkuletni okres nauki w japońskich szkołach wojskowych. Shen powierzył mu posadę wykładowcy w kunmińskiej szkole wykładów z wojskowości⁴¹. Li prędko przedstawił Shen Bingkunowi listę kolejnych kandydatów do służby wojskowej w Yunnanie. Znajdowały się na niej nazwiska licznych absolwentów *Rikugun Shikan Gakkō*. Dzięki zaufaniu, jakim darzyli go Shen oraz Li Jingxi, ów Yunnańczyk uzyskał przemożny wpływ na skład kadr dydaktycznych szkół wojskowych w Kunmingu. Do czasu wybuchu rewolucji *Xinhai* we wszystkich szkołach wojskowych funkcjonujących w stolicy Yunnanu wykładało łącznie 36 absolwentów tokijskiej akademii oficerskiej⁴². Wśród nich znalazł się Luo Peijin, który za pośrednictwem Li Genyuana otrzymał posadę wykładowcy w kunmińskiej szkole wojskowej pierwszego stopnia⁴³. Obaj Yunnańczycy podczas nauki w Japonii czynnie angażowali się w działalność polityczną chińskiej diaspory studenckiej. Do Chin wrócili już jako członkowie sunowskiej Chińskiej Ligi Związkowej (*Zhongguo Tongmenghui*)⁴⁴.

Dzięki rekomendacjom Li Genyuana oraz Luo Peijina w drugiej połowie 1911 r. do Yunnanu przybył Cai E, który następnie objął dowództwo nad 37 Brygadą Piechoty (BP). Ów Hunańczyk należał do jednej z pierwszych grup stypendystów chińskich wysłanych do Japonii. Podczas nauki w tokijskiej akademii oficerskiej dał się poznać jako zwolennik przeniesienia na rodzimy grunt japońskich oraz zachodnich wyobrażeń na temat społecznej roli wojskowego. Po powrocie do kraju przez kilka następnych lat pełnił służbę na terenie prowincji Jiangxi, Hunan oraz Guangxi, gdzie powierzano mu czołowe stanowiska dowódcze w szeregach jednostek Nowej Armii oraz w strukturach prowincjonalnych Biur Nadzoru nad Szkoleniem (*Dulian Gongsuo*)⁴⁵. Cai E także prędko zdobył zaufanie

⁴⁰ Ibidem, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 2.

⁴¹ Ma Zihua, *Li Genyuan*, w: *Minguo Renwu Zhuan* [Biografie osobistości okresu republikańskiego], t. IV, red. Zhu Xinquan, Yan Ruping, Beijing 1984, s. 46.

⁴² Wu Dade, *Qingmo Yunnan xinjun bianlian yu junshi jiaoyu* [Formowanie Nowej Armii i edukacja wojskowa w Yunnanie w końcowym okresie panowania dynastii Qing], „Junshi Lishi Yanjiu” [„Studia z Historii Wojskowości”], jesień 2006, nr 3, s. 98–100.

⁴³ Zhu Hongji, op. cit., s. 390.

⁴⁴ Lin Dezheng, *Liu Ri shiguan xuexiao xuesheng yu Tongmenghui* [Chińscy stypendyści w Japonii studiujący w Szkole Oficerskiej a Liga Związkowa], „Guoli Chenggong Daxue Lishi Xuebao” [„Historyczne Czasopismo Naukowe Państwowego Uniwersytetu Chenggong”], III 1987, t. XIII, s. 388–393.

⁴⁵ *Li Jingxi zou, Xuantong san nian liu yue* [Memoriał Li Jingxi, 3. rok ery panowania Xuantonga, 6. miesiąc], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 274; Zhang Zhenhe, *Cai E*,

gubernatora generalnego. Dzięki temu był w stanie zapewnić posady w szeregach 19 Dywizji dla innych absolwentów *Rikugun Shikan Gakkō*. Z jego polecenia Qu Tongfeng otrzymał komendę nad 38 BP. Jednocześnie zwolniony przez niego wakat na stanowisku dowódcy jej 74 pp został przejęty przez Luo Peijina⁴⁶.

W latach 1909–1911 szereg posad w strukturach 19 Dywizji oraz prowincjonalnej administracji wojskowej otrzymali yunnańscy absolwenci tokijskiej akademii oficerskiej. Jednak aż do wybuchu rewolucji *Xinhai* czołowe stanowiska dowódcze w tej jednostce nadal znajdowały się w rękach osób pochodzących z innych prowincji. Dowódca dywizji Zhong Lintong, który w 1911 r. zastąpił Cui Xiangkuia, pochodził z Shandongu. Edukację wojskową odebrał w dawnej przygotowawczej szkole wojskowej w Weihai, a przed przeniesieniem do Yunnanu był dowódcą 4 Pułku Artylerii w Machang⁴⁷. Dowodzący 38 BP Qu Tongfeng był Henańczykiem. Natomiast szef prowincjonalnego Biura Nadzoru nad Szkoleniem Jin Yunpeng, podobnie jak Zhong Lintong, także pochodził z Shandongu. W przeszłości służył zaś pod komendą Duan Qirua. Na początku października 1911 r. jedynie siedmiu oficerów z 19 Dywizji w stopniu majora wzwyż, na których temat zachowały się bardziej szczegółowe informacje biograficzne, pochodziło z Yunnanu. Reszta przybyła głównie z prowincji położonych w północnych i centralnych Chinach⁴⁸.

Oficerowie pochodzący z północnych Chin, dzięki wsparciu ze strony kierującego resortem sił lądowych Yinchanga, cieszyli się znacznymi wpływami w strukturach Nowej Armii w Yunnanie. Z tego powodu, w ciągu ostatnich lat panowania dynastii Qing, relacje między nimi a niektórymi yunnańskimi oficerami mającymi za sobą edukację w *Rikugun Shikan Gakkō* były w najlepszym wypadku poprawne⁴⁹. Linia podziałów między obiema grupami została

w: *Minguo Renwu Zhuan*, t. I, red. Li Xin, Sun Sibai, Beijing 1978, s. 94; *Biographical Dictionary of Republican China*, red. H. Boorman, t. III, New York–London 1970, s. 287–288.

⁴⁶ Wang Guanjun, *Xinhai Yunnan fanzheng qinli ji* [Zapiski o osobistych doświadczeniach z rewolty w Yunnanie w roku *xinhai*], w: *Xinhai Geming Huiyilu...*, t. III, s. 366.

⁴⁷ TNA, FO, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 2; *Qingshi gao* [Robocza wersja historii dynastii Qing], red. Zhao Erxun, Beijing 1928, *liezhuan*, juan 283, s. 13711.

⁴⁸ D.S. Sutton, op. cit., s. 80–81.

⁴⁹ Przyczyną animozji pomiędzy obiema grupami była m.in. kwestia dowództwa nad dywizją po wyjeździe Cui Xiangkuia z Yunnanu (1911 r.). Jeśli wierzyć relacjom pozostawionym przez późniejszych uczestników antyrządowego powstania w Kunmingu (29–30 X 1911 r.), nominacja Zhong Lintonga na dowódcę 19 Dywizji została wówczas źle przyjęta wśród młodszych stopniem członków kadry oficerskiej jednostki. Wang Guanjun, op. cit., s. 365–366; Lei Biao, *Cai Songpo xiansheng shilüe* [Zarys biografii pana Cai Songpo (Cai E)], w: *Xinhai Geming Huiyilu...*, t. III, s. 409. Pozytywne opinie Yinchanga oraz Jin Yunpenga o kompetencjach Zhong Lintonga zob. *Lujun dachen Yinchang zou, Xuantong san nian san yue chu san ri...*, s. 273; *Yunnan lujun zongcanyi Jin Yunpeng cheng, Xuantong san nian shi'er yue shi'er ri* [Memorial naczelnego doradcy przy Nowej Armii w Yunnanie Jin Yunpenga, 3. rok ery panowania Xuantonga, 12. dzień 12. miesiąca], w: *Xinhai Geming* [Rewolucja *Xinhai*], zebrał i oprac. Zhongguo Shixuehui, t. VI, Shanghai 1957, s. 267.

niebawem trwale umocniona przez ich stosunek do panującej dynastii. Po wybuchu rewolucji *Xinhai* niemal żaden z oficerów pochodzących z północnych Chin nie przystąpił do powstania. Jednocześnie wielu z nich, jeśli nie zdołało w porę zbiec z Yunnanu, przypląciło życiem swą lojalność wobec Qingów. Dla porównania prawie wszyscy oficerowie 19 Dywizji oraz wykładowcy kunmińskich szkół wojskowych, którzy mieli za sobą edukację w tokijskiej szkole oficerskiej, wzięli czynny udział w obaleniu starego porządku politycznego.

Służący w Yunnanie absolwenci *Rikugun Shikan Gakkō* odegrali także kluczową rolę w rozprzestrzenianiu nowych idei politycznych w szeregach 19 Dywizji – w tym takich, które przez władze prowincjonalne mogły być potencjalnie poczytane za wywrotowe. Funkcjonujące w Kunmingu szkoły wojskowe stanowiły w ostatnich latach panowania dynastii Qing centrum patriotycznej agitacji przeciwko penetracji prowincji przez mocarstwa oraz polityce ustępstw ze strony rządu mandzurskiego. Spośród 41 członków kadry dydaktycznej kunmińskiej szkoły wykładów z wojskowości 17 należało do Ligi Związkowej, podczas gdy kolejnych 12 skłaniało się ku radykalnym poglądom politycznym⁵⁰. Radykalizm polityczny oficerów 19 Dywizji oraz wykładowców pracujących w kunmińskich szkołach wojskowych był mimo wszystko w większym stopniu zwrócony przeciwko penetrującym Yunnan mocarstwom niż dynastii Qing. Wielu ponadto miało przeświadczenie o tym, że bardziej przysłużą się Chinom w ramach służby w strukturach Nowej Armii niż poprzez próbę zniszczenia istniejącego porządku politycznego. Bardzo wymowny jest w tym miejscu przypadek Luo Peijina. W 1905 r. został on poproszony o objęcie kierownictwa nad yunnańską filią Ligi Związkowej. Choć Luo był już wówczas członkiem tego ugrupowania antyrządowego, dumnie odpowiedział w imieniu swoim oraz reszty podobnych mu yunnańskich studentów, że „my żołnierze, po ukończeniu nauki powrócimy do kraju, aby przejąć kontrolę nad wojskiem, bo to na nasze barki spadnie obowiązek jej sprawowania; tytuł [kierownika yunnańskiej filii – M.N.] nie będzie stosowny”⁵¹.

Patriotyczne nastroje w yunnańskiej Nowej Armii miały mimo wszystko stosunkowo ograniczony zasięg oddziaływania i udzielały się głównie członkom kadry oficerskiej oraz słuchaczom kunmińskich szkół wojskowych. Zdecydowana większość żołnierzy – w większości analfabetów – pochodziła z wiejskiego interioru prowincji i służyła w ramach przymusowego poboru⁵². U progu XX w. w wielu chińskich społecznościach lokalnych, niespenetrowanych dotąd przez struktury administracji cesarskiej, obowiązek służby w szeregach wojska traktowano w kategoriach uciążliwej powinności zakłócającej jej dotychczasowy rytm funkcjonowania. Ze wszystkich programów radykalnych reform,

⁵⁰ Wu Dade, op. cit., s. 98–100.

⁵¹ Li Genyuan, *Luo Peijin shizhuang* [Prawda o Luo Peijinie], w: *Yunnan Guizhou Xinhai Geming Ziliao...*, s. 127.

⁵² TNA, FO, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 3–4.

których dynastia Qing podjęła się w ostatnich latach swego panowania, to właśnie powołanie Nowej Armii miało charakter najbardziej inwazyjny. Nie tylko przyczyniło się ono do niespotykanego przedtem wzrostu obciążenia podatkowego u ludności wiejskiej. Prowadzenie poboru do wojska również trwale odrywało jednostkę od lokalnej wspólnoty i wtłaczało ją w nowy świat, rządzący się niezrozumiałymi dla niej prawami oraz praktykami.

Nie powinno zatem dziwić, że już sam obowiązek pełnienia służby w zreformowanym wojsku był główną przyczyną – przybierających niekiedy niepokojące rozmiary – dezercji. Jego nasilenie potęgowały złe warunki bytowe w poszczególnych jednostkach wojskowych, wynikające z nader skromnych zasobów finansowych prowincji. W 1909 r. kiepskie warunki sanitarne, panujące w nowych koszarach 74 pp w Wujiaba (południowo-wschodnie przedmieścia Kunmingu), przyczyniły się do znacznego przerzedzenia szeregów jednostki. W najbardziej krytycznym okresie skala dezercji sięgnęła ok. 50 osób w skali miesiąca. Poczynione prace remontowe pozwoliły jedynie na jej zmniejszenie do sześciu osób miesięcznie⁵³. Liczne przypadki zbiegostwa odnotowano także wśród żołnierzy z 75 pp w Dali, spośród których wielu nie nawykło do poziomu dyscypliny panującej w szeregach zreformowanego wojska⁵⁴. Władze prowincji bezwzględnie rozprawiły się z dezertkami, urządzając pokazowe egzekucje na nieszczęśnikach, których udało im się schwycić. Jednak nawet i te działania nie były w stanie odstraszyć tych, którzy nie przejawiali dalszej chęci do służby w Nowej Armii. W połowie 1910 r. dezercje nadal przybierały niepokojące rozmiary, bowiem każdego miesiąca z szeregów wszystkich pododdziałów 19 Dywizji ubywało z tego powodu od 70 do 90 żołnierzy⁵⁵.

Palący brak środków pieniężnych – jak na potrzeby przedsięwzięcia, którego w dobie Nowej Administracji podjął się Pekin – skutecznie hamował tempo implementacji programu gruntownej reformy chińskich sił lądowych. Problem ten szczególnie uwidocznił się na terenie prowincji Yunnan, która jednocześnie należała do najuboższych w całym cesarstwie. Na początku XX w. dochody czerpane z tytułu podatku gruntowego były jednymi z najniższych w całym kraju⁵⁶. Poza tym drastycznej redukcji uległy środki czerpane z handlu opium. Według rozmaitych szacunków przed przybyciem Xilianga do Yunnanu uprawy maku lekarskiego obejmowały od 1/3 do 3/5 wszystkich gruntów ornych prowincji i odpowiadały za 90% jej dochodów czerpanych z eksportu⁵⁷. W wyniku zdecydowanej krucjaty Xilianga przeciwko opium do końca 1910 r. zakazane uprawy były obecne już tylko w najbardziej

⁵³ Ibidem, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 2.

⁵⁴ W. Clark, op. cit., s. 118.

⁵⁵ TNA, FO, 371/873/33944, No. 16, O'Brien-Butler do Greya, 13 VIII 1910, Enclosure No. 1, s. 1–2.

⁵⁶ D.S. Sutton, op. cit., s. 61–62.

⁵⁷ TNA, FO, 371/634/8099, No. 1, Wilton do Jordana, 9 I 1909, Enclosure No. 1, s. 7.

odizolowanych rejonach prowincji. Zwycięstwo na tym polu poskutkowało jednak powstaniem wyrwy w finansach prowincji i zauważalnym wzrostem oporu ludności cywilnej wobec rządowych programów reform⁵⁸.

W tej sytuacji dalsza rozbudowa yunnańskich sił Nowej Armii stawała się w rosnącym stopniu uzależniona od podniesienia podatków na niektóre dobra konsumpcyjne. Już w 1906 r. stawki akcyzy na sól w Yunnanie należały do najwyższych w całym kraju, a zyski czerpane z tego tytułu odpowiadały za 43% wszystkich rocznych przychodów prowincji (1,85 mln taeli)⁵⁹. Przy tego rządu dochodach koszty utrzymania tylko jednej dywizji (183 643 taele srebra miesięcznie⁶⁰) nadal były daleko ponad możliwości Yunnanu. Wobec tego władze prowincji nie miały innego wyjścia, jak poprosić Pekin o udzielenie wydatnego wsparcia finansowego. W połowie 1909 r. Li Jingxi otrzymał zapomogę w wysokości 2 mln taeli, która winna być przeznaczona na cele wojskowe. Ministerstwo Sił Lądowych, w porozumieniu z resortem finansów, zobowiązało się także do corocznego wypłacania kolejnych 260 tys. taeli na poczet utrzymania 19 Dywizji⁶¹.

Pomoc udzielona przez Pekin nie była w stanie pokryć wszystkich potrzeb finansowych Nowej Armii w Yunnanie. Brak wystarczających środków na utrzymanie 19 Dywizji zmusił władze prowincji do redukcji żołdu dla żołnierzy oraz oficerów. Stąd starsi stopniem oficerowie dywizji otrzymywali jedynie 80% swojego normalnego wynagrodzenia, podczas gdy pozostali jedynie 60%⁶². W przypadku żołnierzy stawki żołdu od początku były wypłacane w mniejszym wymiarze, niż zostało to określone w krajowych regulacjach. Wynosiły one odpowiednio 4,2 taela srebra dla starszych szeregowych oraz 3,9 dla szeregowych (zamiast kolejno: 4,5 oraz 4,2)⁶³. Dopóki w prowincji panował urodzaj, niekiedy znacząco obniżający ceny żywności, żołnierze nie odczuwali szczególnie faktu redukcji żołdu⁶⁴. Sytuacja uległa pogorszeniu wraz z nadejściem powodzi, które regularnie nawiedzały prowincję w 1911 r. Latem ulewne deszcze niszczyły plony w wielu zakątkach prowincji. Niedobory ryżu zaczęły być prędko odczuwalne na terenie całego Yunnanu, powodując

⁵⁸ Ibidem, 371/430/25220, No. 20, Sly do Greya, 24 V 1908, Enclosure No. 1, s. 3; ibidem, 371/634/43217, No. 21, Wilton do Greya, 9 X 1909, Enclosure No. 2, s. 1.

⁵⁹ Ibidem, 371/435/43316, No. 468, Jordan do Greya, 24 X 1908, Enclosure No. 2, s. 6.

⁶⁰ NARA, GRDS NMF, 2106/2-5, H. Leonard, *The Chinese Army*, s. 96.

⁶¹ Koszt zakupu broni na wyposażeniu 19 Dywizji został także w pełni pokryty przez resort finansów. TNA, FO, 371/634/32691, No. 12, Wilton do Greya, 8 VII 1908, Enclosure No. 2, s. 5; ibidem, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 11.

⁶² *Shen Bingkun zhi lujunbu dian, Xuantonq yuan nian er yue chu si ri* [Telegram Shen Bingkuna do Ministerstwa Sił Lądowych, 1. rok ery panowania Xuantonqa, 4. dzień 2. miesiąca], w: *Qingmo xinjun bianlian yange...*, s. 272.

⁶³ TNA, FO, 371/420/2741, No. 37, Wilkinson do Greya, 12 XII 1907, Enclosure No. 1, s. 9; NARA, GRDS NMF, 2106/2-5, H. Leonard, *The Chinese Army*, s. 87–95.

⁶⁴ W 1909 r. miesięczny koszt wyżywienia yunnańskiego żołnierza wynosił 1,2 taela. TNA, FO, 371/642/42519, No. 20, Wilton do Greya, 23 IX 1909, Enclosure No. 1, s. 6.

przy tym zwiększenie się niezadowolenia ludności wiejskiej⁶⁵. Wzrost cen ryżu pośrednio dotknął także żołnierzy 19 Dywizji.

Redukcja żołdu i konieczność naprawy spustoszeń wyrządzonych przez klęski żywiołowe nie były jedynymi przejawami rosnących trudności finansowych, z którymi musiała mierzyć się administracja Xilianga oraz Li Jingxi. W celu ich zniwelowania przyśpieszono, prowadzoną już od 1903 r., demobilizację stacjonujących na terenie Yunnanu sił Zielonej Flagi. Do 1908 r. udało się wyegzekwować ją niemal do końca, aby następnie zaoszczędzone w ten sposób środki przeznaczyć na utrzymanie prowincjonalnych sił Nowej Armii oraz zreformowanej policji⁶⁶. Niemniej pozbycie się tego balastu, obciążającego dotychczas finanse prowincji, nie przełożyło się znacząco na zwiększenie budżetu dla wojska oraz nowoczesnej edukacji wojskowej. Jako że równoległe do demobilizacji prowadzono kampanię antyopiumową, oszczędności uzyskane w wyniku demobilizacji sił Zielonej Flagi były w stanie jedynie uzupełnić dziurę w finansach, poczynioną wcześniej przez spadek dochodów z tytułu obrotu opium.

W następnych latach środki pieniężne, które władze Yunnanu mogły przeznaczyć na cele wojskowe, uległy dalszemu skurczeniu. Obok niepokojącego wzrostu inflacji, generowanego przez nadmierne bicie miedzianej monety zdawkowej (również mające pokryć koszty reform), za powyższy stan rzeczy pośrednio odpowiadały powodzie szalejące w latach 1910–1911 w dolinie Jangcy. Prowincje położone we wschodnich i centralnych Chinach, mające coraz większe problemy z domknięciem własnych budżetów, stały się mniej skore do udzielania obowiązkowego wsparcia finansowego dla uboższych prowincji (*xiexiang*). W listopadzie 1910 r. władze Hubei zadeklarowały, że nie będą w stanie wypłacić Yunnanowi corocznej zapomogi w wysokości 300 tys. taeli⁶⁷. Skutki tej decyzji prędko dały o sobie znać. Niespełna miesiąc później były brytyjski attaché wojskowy George Pereira doniósł z Kunmingu, że władze lokalne mają poważne kłopoty ze znalezieniem pieniędzy na opłacenie żołnierzy pod swoją kontrolą⁶⁸. W następnych miesiącach próbowano domknąć budżet poprzez redukcję zamówień na potrzeby wojska i czasowo wydłużono żołnierzom okres służby czynnej⁶⁹. Z kolei w lipcu 1911 r. pojawiły się doniesienia o możliwym zamknięciu (z powodów finansowych) kunmińskiej szkoły wykładów z wojskowości⁷⁰.

⁶⁵ *Yunnan jinyao tongxin. Yunnan zhi yu* [Ważne wieści z Yunnanu. Deszcze w Yunnanie], „Minlibao” [„Niezależność Ludu”], 15 VIII 1911, nr 302, s. 3.

⁶⁶ Luo Ergang, *Lüying bingzhi...*, s. 109–110.

⁶⁷ *Yunnan tongxin* [Wieści z Yunnanu], „Minlibao”, 15 XI 1910, nr 36, s. 4.

⁶⁸ TNA, FO, 371/1085/2408, No. 12, Jordan do Greya, 12 I 1911, Enclosure No. 3, s. 2.

⁶⁹ *Yunnan junshi pianpian* [Wyimki ze spraw wojskowych Yunnanu], „Minlibao”, 4 V 1911, nr 199, s. 3.

⁷⁰ *Yunnan jinyao tongxin. Jiangwutang zhi caiche* [Ważne wieści z Yunnanu. Likwidacja szkoły wykładów z wojskowości], „Minlibao”, 10 VII 1911, nr 266, s. 3. Niespełna rok

Cięcia budżetowe w sektorze wojskowym pośrednio przekładały się na znaczący spadek dyscypliny w szeregach 19 Dywizji. W chińskiej prasie zaczęły pojawiać się skargi na żołnierzy nękających ludność cywilną⁷¹. Ponure prognozy na przyszłość snuli także zagraniczni obserwatorzy, którzy obawiali się, że na wypadek niepokojów w kraju żołnierzom z yunnańskiej Nowej Armii nie będzie można powierzyć zadania utrzymania lokalnego porządku publicznego⁷². Gdy 10 X 1911 r. w Wuchangu wybuchło udane powstanie antyrządowe, widmo niepokojów prędko zawisło także i nad odległym Yunnanem. Władze prowincji dowiedziawszy się o elektryzujących wydarzeniach z Hubei, miały poważne obawy w związku z ich możliwym powtórzeniem – tym razem na ulicach Kunmingu. Wobec tego surowo zakazały wydawania ostrej amunicji dla żołnierzy z miejskiego garnizonu Nowej Armii⁷³. Ponadto skierowano kilkusetosobowy oddział sił obrony terytorialnej do obsadzenia miejskiej składnicy amunicji. W tym samym czasie zarządzono przygotowania do interwencji wojskowej w sąsiednim Sichuanie, wówczas już od ponad miesiąca staczającym się w otchłań anarchii. W ramach interwencji Li Jingxi planował skierować do tej prowincji 73 i 74 pp. Całkiem możliwe, że ta decyzja była motywowana przede wszystkim chęcią pozbycia się nielojalnych żołnierzy ze stołecznego Kunmingu. Główni zainteresowani zareagowali na zarządzenie gubernatora w dający się przewidzieć sposób, odmawiając wymarszu do Sichuanu.

Podobna sytuacja panowała w pozostałych pododdziałach 19 Dywizji. W Lin'an, z powodu wstrzymania wypłat żołdu, miało dojść do buntu w koszarach 76 pp. Z Dali także napływały doniesienia o dużym niezadowoleniu żołnierzy z tamtejszego garnizonu Nowej Armii⁷⁴. Niebawem po ulicach samego Kunmingu zaczęły krążyć pogłoski, jakoby żołnierze z 19 Dywizji zamierzali pozabijać swoich oficerów, a następnie splądrować całe miasto. Przerażenie było tak duże, że w ostatniej dekadzie października 1911 r. doszło wręcz do exodusu ludności cywilnej z miasta⁷⁵. Gdy w nocy z 29 na 30 października w stolicy Yunnanu wybuchło powstanie antyrządowe, gubernator Li Jingxi mógł liczyć wyłącznie na lojalność ze strony grupki oficerów przysłanych uprzednio z północnych Chin oraz żołnierzy z miejskiego garnizonu sił obrony

wcześniej zamknięto prowincjonalną akademię medyczną kształcąca przyszłych lekarzy wojskowych przy 19 Dywizji. TNA, FO, 371/864/8889, No. 3, O'Brien-Butler do Greya, 4 II 1910, Enclosure No. 1, s. 10–11; ibidem, 371/864/39392, No. 20, O'Brien-Butler do Greya, Enclosure No. 1, s. 8.

⁷¹ *Liebing zhi zhanshou* [Egzekucja niegodziwego żołnierza], „Minlibao”, 4 V 1911, nr 199, s. 3; *Junren zhi bailei* [Wojskowe szumowiny], „Minlibao”, 10 VII 1911, nr 266, s. 3.

⁷² E.J. Dingle, op. cit., s. 215–216.

⁷³ Zhu De, *Xinhai geming de huiyi* [Wspomnienia z rewolucji *Xinhai*], w: *Xinhai Geming Huiyilu...*, t. I, s. 4.

⁷⁴ TNA, FO, 371/1098/51851, No. 6, O'Brien-Butler do Greya, 14 XI 1911, Enclosure No. 1, s. 2.

⁷⁵ Ibidem, 371/1098/52197, No. 491, Jordan do Greya, 8 XII 1911.

terytorialnej. Wobec skali kryzysu politycznego oraz ekonomicznego, nękającego wówczas kraj, wynik konfrontacji zbrojnej zdawał się tylko jeden. Po krótkich, acz intensywnych walkach pomiędzy zrewoltowanymi siłami Nowej Armii a nielicznymi żołnierzami, wciąż wiernymi mandzurskiemu reżimowi, nad ulicami Kunmingu załopotaly flagi rewolucyjnego rządu wojskowego.

Niebawem zrewoltowani yunnańscy żołnierze wyruszyli z misją do sąsiedniego Sichuanu. Ich cel stanowił eksport rewolucji na pozostałe ziemie rozległego kraju. Tym samym był to ważny precedens, bowiem w niespokojnych latach wczesnej republiki siły yunnańskiej Nowej Armii zaczęły nader często „gościć” w sąsiednich (i na ogół słabszych militarnie) prowincjach⁷⁶. W szczytowym okresie wspomnianej ekspansji polityczne wpływy warlordów z tej ongiś militarnie zacofanej prowincji rozciągały się na niemal całe południowo-zachodnie Chiny. Względna autonomię Yunnanu wobec politycznego centrum Chin czasowo podciął dopiero rząd kuomintangowski⁷⁷, który pod koniec lat trzydziestych XX w. ustanowił swą wojenną stolicę w – położonym w sąsiednim Sichuanie – Chongqing. Prawdziwy przełom nastąpił jednak dopiero po 1945 r. Wynik tytanicznych zmaganiań pomiędzy wojskami Rządu Narodowego a chińskimi komunistami nie przewidywał żadnej przestrzeni dla trzeciej siły. Wkroczenie sił Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej do Kunmingu (20 II 1950 r.) definitywnie zamknęło ważny rozdział w wojsko-politycznych dziejach Yunnanu.

Streszczenie

Uboga i słabo zaludniona prowincja Yunnan od wieków znajduje się na dalekich peryferiach Chin. Władze centralne oraz lokalne aż do pierwszych lat XX w. nie podejmowały większych wysiłków na rzecz podniesienia potencjału militarnego tejszej prowincji. Dopiero widmo ekonomicznego i politycznego zdominowania Yunnanu przez zachodnie mocarstwa (głównie Wielką Brytanię i Francję), w połączeniu z zapisami tzw. protokołu bokserskiego, skłoniły Pekin do zwrócenia baczniejszej uwagi na obronność swej południowo-zachodniej rubieży.

Działania kolejnych administracji prowincjonalnych (w tym Yunnanu) na rzecz zreformowania lokalnych sił lądowych były jednocześnie jednym z najbardziej namacalnych przejawów „przebudzenia Chin” (funkcjonujące w literaturze jako Nowa Administracja – *xinzheng*), do którego doszło w ostatnich latach panowania dynastii Qing. Początkowe rezultaty reform wojskowych na terenie Yunnanu miały wybitnie powierzchowny charakter. Dopiero objęcie rządów w Kunmingu przez – będącego gorącym zwolennikiem reform – Xilianga zaowocowało powstaniem zrębów nowoczesnej infrastruktury wojskowej. Jednocześnie udało się wystawić jedną dywizję gruntownie zreformowanej Nowej Armii (*xinjun*), której żołnierze byli w pełni wyposażeni oraz wyszkoleni na zachodnią modłę.

Wysiłki w tej materii kontynuował następca Xilianga w Yunnanie, Li Jingxi, który kierował administracją tejszej prowincji aż do wybuchu rewolucji *Xinhai* (10 X 1911 r.).

⁷⁶ *Xinan junfa shi* [Historia południowo-zachodnich warlordów], red. Xie Benshu, Feng Zuyi, t. I–III, Guiyang 1991–1994; D.S. Sutton, op. cit., rozdz. VII–XI; J. Polit, *Wojny chińskich warlordów 1916–1928*, Zabrze–Góry Tarnowskie 2017, s. 33–37, 48, 50.

⁷⁷ J. Polit, *Gorzki triumf. Wojna chińsko-japońska 1937–1945*, Kraków 2013, s. 329, 559, 612.

Kumulatywnym rezultatem wspomnianych reform wojskowych był zauważalny wzrost politycznego znaczenia yunnańskiej Nowej Armii oraz związanych z nią warlordów na terenie południowo-zachodnich Chin w okresie republikańskim.

The New Administration on the Edge of Empire – Military Reforms in China’s Yunnan Province, 1901–11

The poor and sparsely populated province of Yunnan has been located on the far periphery of China for centuries. Until the early twentieth century, the central and local authorities made little effort to increase the province’s military potential. Only the spectre of Yunnan’s economic and political domination by Western powers (mainly Britain and France), together with the provisions of the so-called Boxing Protocol of 1901, made Beijing pay closer attention to the defence of its southwestern frontier.

The efforts of successive provincial administrations (including that of Yunnan) to reform the local land forces were at the same time one of the most tangible manifestations of the ‘awakening of China’ (known in the literature as *Xinzheng*, or New Administration) that took place in the last years of the Qing dynasty. The initial results of the military reforms in Yunnan were highly superficial. Only after Xiliang, an ardent supporter of reforms, took up the reins in Kunming, the foundations of a modern military infrastructure were laid. At the same time, it was possible to field one division of the thoroughly reformed New Army (*xinjun*), with soldiers fully equipped and trained after the fashion of the West.

Efforts in this field were continued by Xiliang’s successor in Yunnan, Li Jingxi, who headed the province’s administration until the outbreak of the *Xinhai* Revolution (10 October 1911). The cumulative result of these military reforms was a tangible increase in the political importance of the Yunnan New Army and its warlords within southwestern China throughout the Republican period.

Bibliografia

- Atwill D.G., *The Chinese Sultanate. Islam, Ethnicity, and the Panthay Rebellion in Southwest China, 1856–1873*, Stanford 2005.
- Biographical Dictionary of Republican China*, red. H. Boorman, t. III, New York–London 1970.
- Bruce C.D., *The Provinces of China, Together with a History of the First Year of H.I.M. Hsuan Tung, and an Account of the Government of China*, Shanghai 1910.
- Clark W., *Recent Reforms in Yunnan Province*, „China’s Millions” 1910, t. XXXVI, nr 10, s. 118–119.
- Davis J., *China, During the War and Since the Peace*, t. I, London 1852.
- Des Forges R.V., *Hsi-liang and the Chinese National Revolution*, New Haven 1973.
- Dingle E.J., *Across China on Foot*, New York 1911.
- Gawlikowski K., *Chiny wobec Europy. Reformy wojskowe XIX wieku*, Wrocław 1979.
- Kendall E., *A Wayfarer in China. Impressions of a Trip Across West China and Mongolia*, Boston 1913.
- Lin Dezheng, *Liu Ri shiguan xuexiao xuesheng yu Tongmenghui* [Chińscy stypendyści w Japonii studiujący w Szkole Oficerskiej a Liga Związkowa], „Guoli Chenggong Daxue Lishi Xuebao” [„Historyczne Czasopismo Naukowe Państwowego Uniwersytetu Chenggong”], III 1987, t. XIII, s. 377–411.
- Luo Ergang, *Lüying bingzhi* [Kronika Wojskowa Zielonej Flagi], wyd. 2, Beijing 1984.
- Luo Ergang, *Wan Qing bingzhi* [Wojskowa kronika końcowego okresu dynastii Qing], t. V, *junshi jiaoyu zhi* [kronika edukacji wojskowej], wyd. 2, Beijing 1994.

- Minguo Renwu Zhuan* [Biografie osobistości okresu republikańskiego], t. I, red. Li Xin, Sun Sibai, Beijing 1978.
- Minguo Renwu Zhuan* [Biografie osobistości okresu republikańskiego], t. IV, red. Zhu Xinquan, Yan Ruping, Beijing 1984.
- Pan Chong, *Xiliang yu Qingmo Yunnan xinjun bianlian* [Xiliang a formowanie Nowej Armii w Yunnanie w końcowym okresie panowania dynastii Qing], „Junshi Lishi Yanjiu” [„Studia z Historii Wojskowości”] 2016, t. XXX, nr 3, s. 69–82.
- Polit J., *Gorzki triumf. Wojna chińsko-japońska 1937–1945*, Kraków 2013.
- Polit J., *Wojny chińskich warlordów 1916–1928*, Zabrze–Góry Tarnowskie 2017.
- Qingshi gao* [Robocza wersja historii dynastii Qing], red. Zhao Erxun, Beijing 1928.
- Sutton D.S., *Provincial Militarism and the Chinese Republic. The Yunnan Army, 1905–25*, Ann Arbor 1980.
- Wang Shuhuai, *Xian Tong Yunnan huimin bianluan* [Muzułmańska zawierucha w Yunnanie podczas panowania Xianfenga i Tongzhi], Taipei 1968.
- Wen Gongzhi, *Zuijin sanshi nian Zhongguo junshi shi* [Wojskowa historia Chin na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat], wyd. 2, Taipei 1962.
- Williams S., *The Middle Kingdom*, t. I, New York 1848.
- Wu Dade, *Qingmo Yunnan xinjun bianlian yu junshi jiaoyu* [Formowanie Nowej Armii i edukacji wojskowej w Yunnanie w końcowym okresie panowania dynastii Qing], „Junshi Lishi Yanjiu” [„Studia z Historii Wojskowości”], jesień 2006, nr 3, s. 95–103.
- Xinan junfa shi* [Historia południowo-zachodnich warlordów], red. Xie Benshu, Feng Zuyi, t. I–III, Guiyang 1991–1994.
- Xue Zhiqing, *Cong lüying dao xinjun: wan Qing Yunnan zhufang bingzhi fazhan shulun* [Od Zielonej Flagi do Nowej Armii: omówienie rozwoju wojskowego systemu służby garnizonowej w Yunnanie w schyłkowym okresie panowania dynastii Qing], „Hubei Minzu Xueyuan Xuebao” [„Czasopismo Akademickie Uniwersytetu Narodowości Prowincji Hubei”] 2016, t. XXXIV, nr 5, s. 40–45.
- Yunnan quan sheng caizheng shuoming shu* [Objaśnienie finansów całej prowincji Yunnan], red. Qingli Caizhengju, Kunming 1910.

Mateusz Nowikiewicz – dr nauk humanistycznych. Adiunkt w Zakładzie Historii XIX i XX wieku w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze: militarna i polityczna historia Chin w XIX w. i w pierwszej połowie XX w., ze szczególnym uwzględnieniem rewolucji *Xinhai* oraz działalności politycznej Yuan Shikaia; brytyjska ekspansja kolonialna w Afryce i Azji na przestrzeni XIX w. E-mail: mateusz.nowikiewicz2@uwr.edu.pl.

Mateusz Nowikiewicz – PhD in the Humanities, assistant professor at the Department of Polish and General History from the 19th to the 20th Century of the Historical Institute, University of Wrocław. Research interests: military and political history of China in the 19th century and the first half of the 20th century, with particular emphasis on the *Xinhai* Revolution and the political activities of Yuan Shikai; British colonial expansion in Africa and Asia in the 19th century. E-mail: mateusz.nowikiewicz2@uwr.edu.pl.